

IK of ZE

Ik ben dus gevraagd om wat te zeggen bij deze opening van het academisch jaar. Dat is oprecht een hele eer. Ik hoop niet dat de organisatie dacht: laten we dit jaar eens een dichter vragen, want die heeft vast een zeer spannend leven. Die gaat vast avond aan avond langs vreemde surrealistische voordrachtsavonden in anarchistische kraakkelders, of die zit nachtenlang in privésalons verwickeld in literaire discussies met Connie Palmen en Ilja Leonard Pfeiffer terwijl de rook van hun Cubaanse sigaren gezamenlijk om de kroonluchter heen kringelt.

Dat is namelijk niet zo. De werkelijkheid is zoals zo vaak, een stuk saaier. In de plaats van naar feestjes te gaan hou ik mezelf 's nachts wakker met dubben en twijfelen over voor de buitenwereld ogenschijnlijk uiterst onbenullige dingen.

Een voorbeeld. Zo twijfelde ik avond aan avond over het openingsgedicht van mijn nieuwe dichtbundel. Of, om eerlijk te zijn: over de laatste regel van het openingsgedicht. Of eigenlijk: over één specifiek woordje uit de laatste regel van het openingsgedicht:

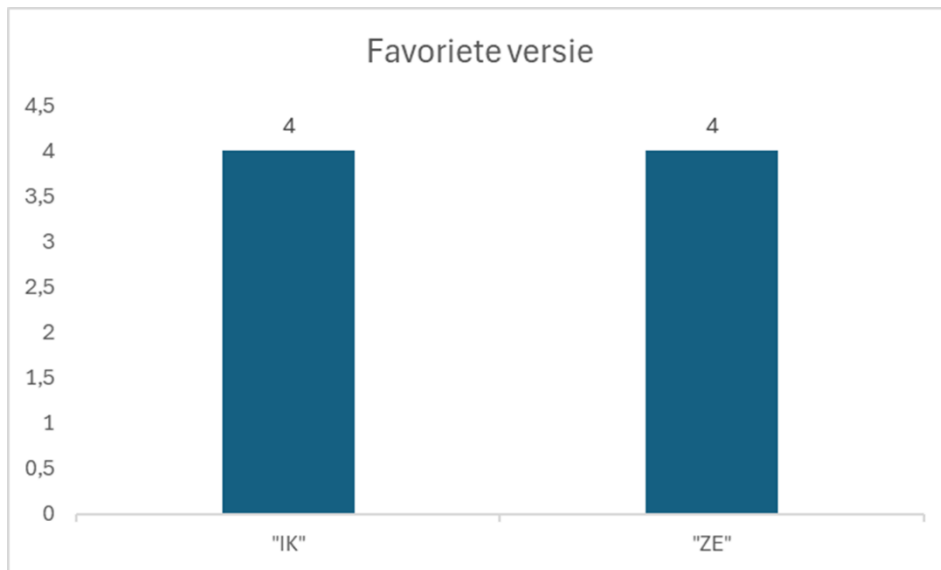
Ik weet niet meer wat ze aan had, of wat ze bij zich droeg,
enkel hoe ze naar me keek: alsof ik nog maar net bestond.

Later vond ik echter een andere versie van het gedicht, en daar stond één woord anders:

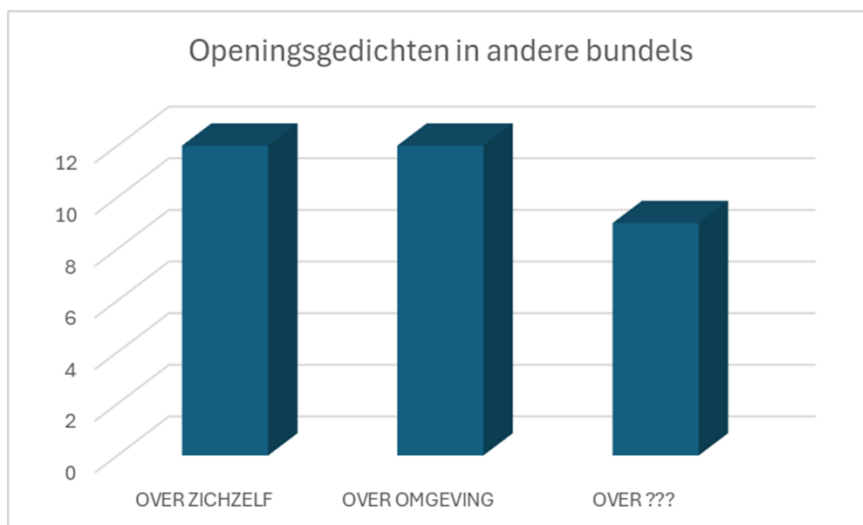
Ik weet niet meer wat ze aan had, of wat ze bij zich droeg,
enkel hoe ze naar me keek: alsof **ze** nog maar net bestond.

Dat kan ook. Bij die met IK bevraag ik zelf mijn bestaan, bij het tweede bevraagt mijn omgeving het. Ik wist ook niet meer welke versie ik eerder schreef: IK of ZE.

Ik wist niet wat ik moest kiezen en dus besloot ik het te bespreken met collega-dichters. Ik liet ze beide versies lezen, en automatisch gaven ze vervolgens aan welke versie favoriet was:

Dat hielp me dus niet. Ik besloot daarom te kijken naar dichtbundels van andere dichters. Bundels uit mijn boekenkast, bundels die ik goed vind: hoe beginnen die, openen die met een gedicht wat meer op henzelf betrekking heeft, of op hun omgeving? Ook dat heb ik geturfd:

Dat leverde dus ook niks op. Ik probeerde desondanks toch een keuze te maken, maar koos ik voor 'ik' dan hoorde ik de stemmen van de schrijvers uit het ZE-kamp al hardop foeteren over hoe egocentrisch ik was. En koos ik voor ZE, dan hoorde ik de IK-schrijvers roepen hoe ik durfde het bestaan van een ander in twijfel te trekken. Met andere woorden: omdat ik zo goed mogelijk naar alle feedback probeerde te luisteren, werd het steeds vager of ik keuzes maakte voor mezelf, of voor de desbetreffende feedbackgevers.

Gelukkig is er dan ChatGPT. Maar zoals altijd in dit soort situaties vertelt ChatGPT niks wat je diep van binnen eigenlijk ook al wel weet

maar waarvoor je te lui bent om het toe te geven. ChatGPT schreef: *beide versies hebben hun eigen charme, maar met een andere indruk. Het gaat erom wat je zelf wil zeggen.*

Oké. Ik moest het dus zelf bedenken. IK of ZE.

Ik besloot mezelf af te sluiten van alle andere stemmen om me heen. Ik liet niemand meer meelesen. In de plaats daarvan schreef ik kladblokken vol met mijn gedachten, met de voordelen en nadelen van een versie met IK en een versie met ZE. Als ik maar zo lang mogelijk erover nadenk, kom ik vanzelf wel een keer tot de kern, dacht ik.

Niets was minder waar. Ik typte IK in, haalde het weer weg, typte ZE in, haalde het weer weg. Ik staarde dagenlang naar één en dezelfde zin, maar maakte geen keuze.

Totdat ik samen ging eten met een oude studievriendin, Nadya. We hadden het over onze afgelopen tijd en zodoende vertelde ik haar over mijn bundeltwijfels, over mijn vastlopen. Nadya heeft niet zoveel met poëzie. Dat was misschien ook de reden dat ze me niet vroeg haar de gedichten voor te leggen. In de plaats daarvan deed ze iets heel anders: ze vroeg door. Ze vroeg waaróm ik daar zo over vastliep. Waarom ik dat openingsgedicht zo belangrijk vond. Waarom dat belangrijk was voor de rest van de bundel. Wat die bundel moest zijn. Waarom ik überhaupt een dichtbundel wilde maken.

Dat was het enige. Ze vroeg alleen. Niet retorisch, zo van “wat denk je nou zelf dat het beste is”, En ze zei niet: ‘wat ik altijd doe is..’. Ze zei ook niet ‘zo belangrijk is het toch niet’, of ‘slaap er gewoon een nachtje over, of ‘het komt vanzelf wel goed’. Ze vroeg alleen door.

En ik praatte: ik gaf antwoorden op haar vragen en dat was makkelijk en ongemakkelijk tegelijk: want terwijl Nadya me begon te bevragen begon ze me ook door te zagen: niet over wat zij zou kiezen, (het zou haar een zorg zijn, wellicht zou ze die hele bundel nooit gaan lezen) nee, ze was geïnteresseerd in mij en met die interesse wees ze aan dat ik mezelf soms tegen sprak. En ook waar het soms wel klopte.

En ik hoorde mezelf praten. Al pratende hoorde ik aanvankelijk een onontwarbare kluwen aan misvormde ideeënstroom uit mijn mond komen. Maar al pratende merkte ik ook dat de kluwen lichter werd. Dat ik de hoofd- van de bijzaken begon te onderscheiden.

En al pratende maakte ik een keuze. Niet omdat Nadya zei welke keuze ik moest maken. Maar omdat ze naar mij luisterde werd ik gedwongen ook naar mezelf te luisteren.

Ze gaf me op die manier een belangrijk inzicht. Taal is mijn belangrijkste materiaal. Maar taal ontstaat pas als je met elkaar praat.

Waarom vertel ik dat nu hier? Omdat ik vermoed dat dat niet alleen voor dichters geldt. Als ik terugdenk aan mijn studietijd, herken ik een zelfde soort vastlopen bij mezelf als afstudeerder, toen ik een scriptie moest gaan schrijven. En toen ik een bijbaantje had op het Radboud Writing Lab, zag ik het ook terug bij medestudenten.

Bijvoorbeeld bij het eeuwige vraagstuk: hoe schrijf ik eigenlijk een aanleiding? Zoals ik het antwoord zocht bij andere dichters en andere bundels, zie ik studenten het vragen aan medestudenten, zie ik ze begeleiders mailen met de vraag of 'de aanleiding zo goed is', zie ik ze googelen naar scriptieboeken, zie ik ze zoeken in andere onderzoeken, om te kijken hoe het daar gebeurt.

En alle studenten raken gedesorienteerd door die totaal andere aanleidingen en opzetten, net zoals ik gedesorienteerd raakte van die totaal andere dichters en bundels om me heen.

'Je moet die versie met ZE kiezen'.

'Het is belangrijk om een aanleiding altijd te beginnen met een anekdote',

'Je moet gewoon eerst beginnen met een gap in de literatuur',

En zoals ik lang tegen een scherm aan keek, zijn er vastgelopen studenten die in de UB tot sluitingstijd naar hun scherm kijken, alinea typen, alinea weer weghalen – en ze verzuchtten hardop: iemand! Vertel me nou gewoon *hoe het moet*.

Terwijl: er is niet één gouden manier waarop het moet. Waarop je een aanleiding kan starten. Of een dichtbundel. De oplossing is daarom steeds hetzelfde: laat je verhaal door een ander bevragen.

Maar ja. Dat betekent dan ook iets voor die ander. Degene die moet bevragen. Dat is knap lastig, want de neiging is vaak, wanneer iemand om hulp vraagt, om advies te geven. Ook in een academische context.

Ik denk dan bijvoorbeeld aan een professor die ik bij het afstuderen van een vriend hoorde zeggen: 'wat ik vooral zo geweldig aan je vond, is dat je al mijn feedback zonder morren overnam.'

Of een huisgenoot, die ik ooit hoorde verzuchten: 'Ja hoor eens, ik heb nu al genoeg moeite om de opmerkingen van de docent in de tekst te verwerken, dan kan ik het er echt niet nog bijhebben om ook rekening te gaan houden met wat ik zélf wil vertellen.'

En begrijp me niet verkeerd: in beide gevallen werden er met al die opmerkingen waarschijnlijk prima teksten geschreven. Maar op een universiteit leid je geen teksten op, je leidt studenten op.

Wat ik bedoel is: we moeten misschien eens af van het misverstand dat we studenten kunnen leren een eigen academisch toon en verhaal te vertellen, door hun teksten te corrigeren.

Zo'n scriptie is niets meer dan een laatste test om te laten zien hoe helder en logisch iemand z'n eigen academische ideeën over kan brengen. Diens eigen ideeën, niet die van een ander.

Dus niet: Hee, in je scriptie over het onweerlegbaar bewijsvermoeden bij de bestuursaansprakelijkheid staat opeens een alinea over de anatomie van platvissen in Koreaanse bergrivieren! Dat slaat nergens op, haal dat er maar uit. Maar: waarom wil je het hier opeens over platvissen hebben? En openstaan voor het antwoord. Want dat kán prachtig zijn. Wat ik bedoel is: wanneer we het niet vragen, zullen we nooit weten welke fantastische dwarsverbanden in het hoofd van een ander kunnen bestaan. En erger nog: ze zullen het zelf vaak ook niet weten.

En nu ik er zo over nadenk, kan dat zelfs buiten een academische context van meerwaarde zijn. De afgelopen jaren is het vaak tegen ons gezegd: luister naar elkaar. Dat is mooi. Maar ik heb het idee dat luisteren niet genoeg is.

Misschien ligt het aan mij, maar steeds vaker beland ik in heftige discussies. Op vakantie in Spanje, of ergens halverwege een ritje in een stoptrein. Mensen die opeens ontbranden in heftige uitspraken, over onwrikbare waarheden.

Ik kan er naar luisteren. Of zeggen: nee, ik denk er anders over. Of dat alleen maar denken, kort knikken, en verder uit het raam staren.

Maar ik kan ook gaan proberen wat Nadya doet: vragen waaróm iemand iets denkt. Waarom het zo belangrijk is. Waar het vandaan komt. De woede. Verdriet. Felheid. Het vastlopen. IK of ZE. IK of ZE.

Na het gesprek met Nadya liep ik naar huis. Zonder dat Nadya haar oordeel had geveld over welke versie beter was, wist ik helderder en beter dan ooit wat ik zou kiezen.

Niet de versie met IK.

Maar ook niet de versie met ZE.

Door met haar te praten beseftte ik dat ik eigenlijk wilde openen met een ander gedicht.

Op reis

Mijn vrienden hebben nieuwe fietsen gekocht.
Ze willen ermee naar India. En mijn buurman
vertrekt binnenkort naar de Noordpool, hij zegt,
blijf niet te lang hangen, niet op dezelfde plek.

Even later raak ik met een meisje in gesprek
voor het stoplicht aan de Jacobslaan,

precies bij groen vraag ik het dan maar snel aan haar,
waar ik heen moet gaan, welk eiland verafgelegen.
Maar ze gaat al op de trappers staan, zet aan en zegt,
ontmoeten is een machtige vorm van bewegen.

Wout Waanders, september 2024